

4. Банківський менеджмент : навч. посіб. / О. А. Кириченко, І. В. Геленко, С. Л. Роголь та ін.; за ред. О. А. Кириченка. – 3-тє вид., перероб. і доп. – К. : Знання-Прес, 2002. – 438 с.
5. Білань Н. С. Оцінювання ризику валютної позиції банку за методом Монте-Карло / Н. С. Білань // Вісник ЖДТУ. – 2010. – № 1(51). – С. 58–61.
6. Грюнинг Х. Ван. Анализ банковских рисков. Система оценки корпоративного управления и управления финансовым риском : пер. с англ. / Х. Ван Грюнинг, С. Брайнович-Братанович. – М. : Изд-во “Весь Мир”, 2004. – 304 с.
7. Кишакевич Б. Використання коваріаційної моделі для обчислення VaR портфелю / Б. Кишакевич // Науковий вісник НЛТУ України. – 2008. – Вип. 18.10. – С. 297–301.
8. Організаційно-економічний механізм функціонування комерційних банків на валютному ринку [Текст] : монографія / О. В. Дзюблюк, О. С. Пруський. – Тернопіль : Вид-во ТНЕУ “Економічна думка”, 2008. – 296 с.
9. Примостка Л. О. Банківські ризики: теорія та практика управління : монографія / Л. О. Примостка. – К. : КНЕУ, 2008. – 456 с.
10. Ребрик М. А. Механізм управління валютним ризиком у системі комплексного ризик-менеджменту банку / М. А. Ребрик // Вісник Університету банківської справи Національного банку України. – Суми : ДВНЗ “УАБС НБУ”, 2011. – № 1(10). – С. 244–248.
11. Ткачук М. Н. Методи управління валютним ризиком банку / М. Н. Ткачук, Ю. І. Стремєцька // Наука й економіка. – Хмельницький економічний університет, 2010. – № 2(18). – С. 106–112.
12. Уваров К. В. Управління валютним ризиком в банках України [Текст] : автореф. дис. ... канд. екон. наук : спец. 08.00.08 – Гроші, фінанси і кредит / К. В. Уваров ; ДВНЗ “КНЕУ ім. Вадима Гетьмана”. – К. : [Б. В.], 2007. – 17 с.
13. Шатковська-Шморгай В. Б. Принципи формування та місце моніторингу в стратегії управління валютним ризиком в банках / В. Б. Шатковська-Шморгай // Науковий вісник ПНТУ ім. Ю. Кондратюка. – (Серія “Економіка і регіон”). – 2008. – № 4(19). – С. 119–123.
14. Шора О. Є. Методики оцінки валютних ризиків і встановлення та контролю лімітів відкритої валютної позиції в практичній діяльності комерційних банків України [Електронний ресурс] / “Наукові доповіді НАУ” 2006 – 2 (3) – Режим доступу : <http://www.nbu.gov.ua/e-Journals/nd/2006-2/06soebou.pdf>.
Отримано 12.01.2012

Summary

The essence of currency risk have been considered, the streaming structural and functional IDEF0 model of currency risk have been offered, one stage of which is realized by means of covariance–correlation model of risk assessment.

УДК 336.71(477):339.727.22

С. Д. Богма, аспірант ДВНЗ “Українська академія банківської справи Національного банку України”; Я. О. Гусєв, аспірант ДВНЗ “Українська академія банківської справи Національного банку України”

ВПЛИВ ІНОЗЕМНОГО КАПІТАЛУ НА КОНКУРЕНЦІЮ В БАНКІВСЬКОМУ СЕКТОРІ УКРАЇНИ

У статті проаналізовано ефективність та стабільність діяльності банків України у розрізі вітчизняних та іноземних корпоративних структур, досліджено конкуренцію на українському ринку банківських послуг та визначено основні функції іноземного капіталу в банківському секторі України.

Ключові слова: іноземний капітал, функції іноземного капіталу, конкуренція в банківському секторі, конкурентоспроможність банків.

Постановка проблеми. Сучасний розвиток вітчизняної економіки та банківської системи зокрема потребує чіткого визначення напрямків та орієнтирів. Значного розмаху у вітчизняній банківській справі набувають процеси залучення іноземного капіталу та діяльності іноземних банків. Разом із цим надзвичайно важливими є питання розвитку конкуренції між українськими та

іноземними банками, а також напрямків державного регулювання руху іноземного капіталу.

На сьогодні іноземні банки займають лідируючі позиції на українському ринку банківських послуг, створюючи при цьому значну конкуренцію для вітчизняних банківських структур. Ураховуючи дані тенденції та все ще значний ряд проблем у вітчизняній банківській системі в післякризовий період, проблема впливу іноземного капіталу на конкуренцію в банківському секторі

України є актуальною та вимагає необхідних досліджень.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням теоретичних та практичних питань впливу іноземного капіталу на банківський сектор України та конкуренції займалися такі зарубіжні та вітчизняні вчені і науковці: В. Геєць, М. Савлук, А. Єпіфанов, Т. Однороженко, О. Дзюблюк, С. Козьменко, Ж. Довгань, О. Сугоняка, О. А. Хандруєв, А. Мороз, Т. Смовженко, М. Д. Алексеєнко, А. Косой, Ф. Шпиг та ін.

Невирішені раніше частини проблеми. Незважаючи на значну кількість робіт в напрямку дослідження впливу іноземного капіталу на вітчизняний банківський сектор, ряд питань, пов'язаних з дослідженням функцій іноземного капіталу та його впливу на конкуренцію в банківському секторі України в контексті основних проблем банківської системи України, залишається невирішеним.

Метою статті є визначення функцій іноземного капіталу, які він виконує в банківському секторі та економіці України, та дослідження конкурентних процесів у банківській системі України за участю іноземних банків.

Виклад основного матеріалу. Для визначення впливу іноземного капіталу на конкурентні процеси в банківській системі України, перш за все, необхідно проаналізувати функції, що мають виконуватися іноземними банками, та порівняти їх з функціональними особливостями діяльності вітчизняних банків.

Що стосується традиційних функцій банків, то дана тема є достатньо вивченою в науковій літературі. Зокрема, існують загальні підходи до визначення функцій банківського капіталу та банків. До основних функцій банків вчені-економісти відносять: депозитну, кредитну, розрахункову та емісійну [1]. В економічній літературі виділяють наступні функції банківського капіталу: захисна, оперативна та регулятивна. З цією класифікацією погоджуються такі вчені, як М. Д. Алексеєнко [2], О. В. Дзюблюк [3] тощо. Вчений А. Косой [4] виділяє лише дві функції банківського капіталу – обігову (авансування активів, зважених на ризик у банківський обіг) та резервну (створення запасу власного капіталу з метою відшкодування невикористаних ризиків активних операцій) [4]. Іншими джерелами визначаються наступні функції банківського капіталу:

- буфера, який поглинає можливі збитки і підтримує платоспроможність банку;
- забезпечення доступу до ринків фінансових ресурсів;

- стримування зростання та обмеження ризику банку [5].

При дослідженні ролі іноземного капіталу в банківській системі слід визначити функції, які він виконує у банківському секторі та економіці України. На нашу думку, доцільним є виділення двох груп функцій, які виконує іноземний банківський капітал у сучасній економіці – мікроекономічної та макроекономічної. До мікроекономічної групи функцій ми пропонуємо віднести функції, що відображають роль та призначення іноземного капіталу в процесах розвитку та організації діяльності іноземного банку. До макроекономічної групи функцій, на нашу думку, належать функції, які характеризують зовнішні прояви властивостей іноземного банківського капіталу та діяльності іноземних банків на ринку банківських послуг та їх роль в економічному розвитку країни.

Зважаючи на вищезазначене, мікроекономічну групу функцій, на нашу думку, формують наступні функції:

- цільового спрямування;
- забезпечення операційної діяльності;
- отримання прибутків;
- фінансового посередництва;
- підтримки довіри.

До групи макроекономічних функцій іноземного банківського капіталу ми пропонуємо віднести наступні функції:

- інтеграційна;
- організація кредитного процесу;
- організація емісії кредитних грошей;
- акумулювальна;
- організація платіжного обігу;
- конкурентна;
- стимулююча;
- функція економічного зростання.

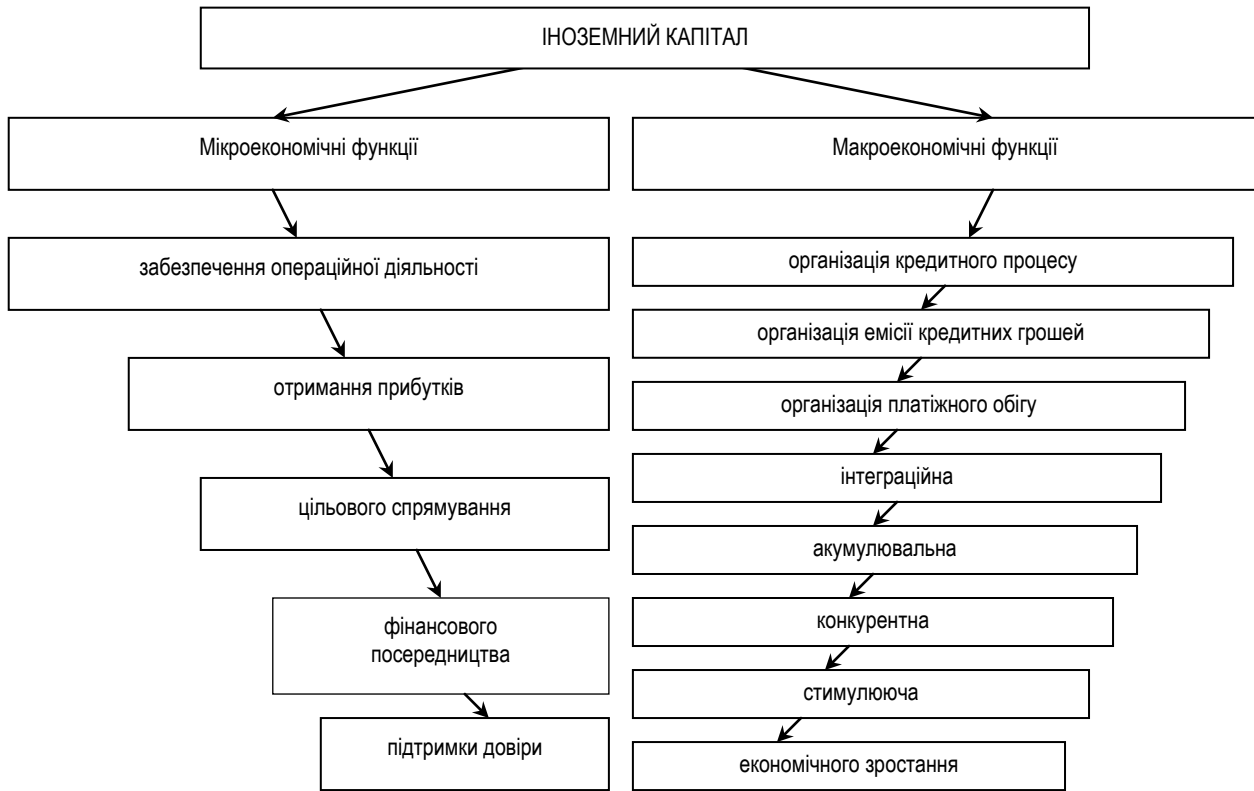
Проведений нами аналіз функцій іноземного капіталу в банківському секторі дозволяє сформулювати піраміду функцій з одночасним визначенням пріоритетності їх виконання іноземними банками (рис. 1).

Як бачимо з рис. 1, функції іноземних банків на національних ринках держав направлені не лише на розвиток окремого банку, а й на покращення стану та розвитку банківської системи і економіки країни в цілому.

Слід відзначити, що кожна з розглянутих функцій тією чи іншою мірою проявляється залежно від ряду чинників, наприклад, від економічного стану країни та темпів економічного зростання, особливостей державного регулювання діяльності іноземних банків у приймаючій країні,

рівня розвитку країни базування іноземного банку, політичної ситуації в країні, особливостей регулювання діяльності іноземних банків країнами їх походження, законодавчих обмежень входження іноземного капіталу та здійснення банківських операцій іноземними банками тощо.

У даному аспекті правильно обрана стратегія і тактика виходу на зарубіжні ринки і надання банківських послуг визначають напрямки та швидкість поширення іноземного банківництва і розвиток національних банківських систем у різних регіонах світу.

Рисунк 1 – Функції іноземного капіталу в банківському секторі

Аналізуючи пріоритетність виконання іноземними банками власних функцій, можемо зазначити, що конкуренція із вітчизняними банківськими установами не є першочерговою задачею іноземних банків. Проте не можемо не відзначити, що банки з іноземним капіталом якісно відрізняються від своїх вітчизняних колег, про що свідчать окремі показники їх діяльності.

Так, зокрема, аналіз основних показників, які характеризують ефективність та стабільність діяльності банків у розрізі вітчизняних та з іноземним капіталом вказує на стрімке зміцнення ринкових позицій банками з іноземним капіталом. Дослідження проводилося у межах банків першої групи (станом на 01.01.2012). Нами було досліджено показники прибутковості капіталу, прибутковості активів, ринкові позиції банків за кредитами та коштами клієнтів за період 2003–2011 рр.

Основні результати аналізу даних наведено на рис. 2. Отже, ми дійшли наступних висновків

щодо конкуренції серед банків України. По-перше, беззаперечним лідером за всіма показниками залишається ПАТ “Приватбанк”.

По-друге, за показниками ефективності діяльності (ROA, ROE) вітчизняні банки протягом усіх аналізованих років демонструють кращі результати. Так, за станом на початок 2012 р. середня прибутковість капіталу вітчизняних банків першої групи склала 10,67 % проти 9,37 % банків з іноземним капіталом.

Аналогічна ситуація стосовно прибутковості активів: 1,15 % – вітчизняні банки; 0,84 % – банки з іноземним капіталом. В умовах фінансово-економічної нестабільності значення досліджуваних показників майже зрівнялися.

По-третє, лідерство вітчизняних банків також спостерігається у частці ринку коштів клієнтів, що завойована ними. Причиною цього можуть бути більш широкі можливості банків з іноземним капіталом, зокрема щодо залучення ресурсів від материнських структур.

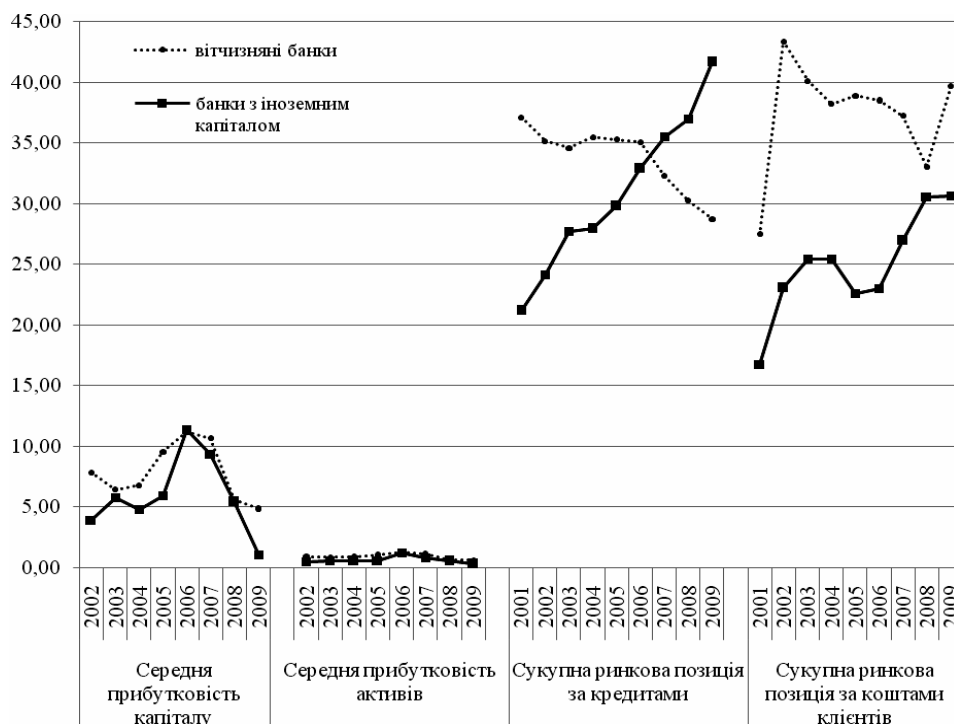

Рисунок 2 – Динаміка основних показників банків I групи (вітчизняних та з іноземним капіталом) за 2002–2009 рр., %

Однак вітчизняні банки щороку втрачають свої позиції на даному сегменті ринку. Виключенням став 2009 р., що в першу чергу було досягнуто завдяки державним банкам України.

По-четверте, стосовно ринкової позиції банків за кредитами, то має місце переважання банків з іноземним капіталом. Врівноваження часток двох груп банків було досягнуто за результатами 2005 р. і в подальшому утримувалося їх стабільне зростання з боку банків з іноземним капіталом. Зазначимо, що ринкова позиція –

частка банку на ринку, що розраховується як відношення відповідної статті кредитів (депозитів) банку до відповідної статті по всій банківській системі.

Зауважимо, що за результатами 2009 р. з 11 найбільших банків України з іноземним капіталом лише ВАТ “ВТБ Банк” та АКБ “Укрсоцбанк” отримали прибуток, інші – збиток.

Аналіз динаміки ринкової позиції банків першої групи за кредитами та депозитами наведено у табл. 1.

Таблиця 1 – Динаміка ринкової позиції банків I групи за кредитами та депозитами

Назва банку	Ринкова позиція за кредитами, %			Абсолютне відхилення, %	Назва банку	Ринкова позиція за депозитами, %			Абсолютне відхилення, %
	2009	2008	2005			2009	2008	2005	
Приватбанк	10,75	9,81	11,31	-0,56	Приватбанк	15,32	13,07	11,54	3,78
Райффайзен банк Аваль	6,99	7,38	8,95	-1,96	ОТП банк	2,19	6,49	2,35	-0,16
УкрСиббанк	6,49	6,80	5,53	0,96	Райффайзен банк Аваль	8,51	6,24	6,29	2,22
Укрсоцбанк	5,81	5,89	5,1	0,8	Альфа-банк	2,28	4,38	0,54	1,74
Укрексімбанк	6,93	5,17	5,2	1,73	Укрексімбанк	5,97	4,25	3,5	2,47
Ощадбанк	6,39	4,70	1,4	4,99	Ощадбанк	7,54	3,94	5,63	1,91
ОТП банк	4,17	4,21	4,23	-0,06	Укрсіббанк	4,35	3,86	3,76	0,59
Альфа-банк	3,63	3,78	1,09	2,54	ПІБ	4,49	3,44	8,79	-4,30
ВТБ банк	3,76	3,36	0,22	3,54	Надра	2,62	3,38	2,32	0,3

Продовж. табл. 1

Назва банку	Ринкова позиція за кредитами, %			Абсолютне відхилення, %	Назва банку	Ринкова позиція за депозитами, %			Абсолютне відхилення, %
	2009	2008	2005			2009	2008	2005	
Надра	3,55	3,29	3,02	0,53	Укрсоцбанк	3,79	3,27	5,68	-1,88
ПІБ	3,5	3,25	7,95	-4,44	Фінанси та кредит	2,15	2,36	2,15	0,00
Форум	2,44	2,27	1,67	0,77	ПУМБ	1,77	1,71	1,62	0,15
Фінанси та кредит	2,39	2,12	2,25	0,14	Брокбізнес-банк	2,33	1,96	2,31	0,02
ПУМБ	1,94	2,08	1,33	0,61	Форум	2,27	1,80	1,56	0,71
Кредитпромбанк	1,69	1,96	1,28	0,41	Кредитпромбанк	1,20	1,76	1,19	0,01
Брокбізнес-банк	1,63	1,44	1,98	-0,35	ВТБ банк	1,59	1,16	0,13	1,46
Сведбанк	2,6	1,89	1,02	1,58	Сведбанк	0,99	1,06	0,98	0,01
Родовідбанк	0,77	1,33	0,9	-0,13	Родовідбанк	2,46	1,45	0,89	1,57

Досліджувався період 2005–2011 рр., оскільки стрімкий підйом діяльності банків з іноземним капіталом припадає саме на 2005 р. Також нами виділено 2008 р. як переломний період у фінансово-економічному становищі країни та банківському секторі зокрема.

У результаті було з'ясовано: найвищими показниками зміни (більше 1 %) характеризуються банки з іноземним капіталом та державні банки України. Найшвидшими темпами втрачав свої позиції ПАТ “Промінвестбанк”, що пояснюється суттєвим погіршенням його репутації у результаті відомих подій.

Динаміка ринкової позиції досліджуваних банків за депозитами протягом 2008–2009 рр. доводить, що незважаючи на глибоку кризу довіри до влади та уряду, суб'єкти господарювання виділили державні банки як надійні та варті довіри. Також дане зауваження стосується ПАТ “Приватбанк” та ПАТ “Райффайзен банк Аваль”.

Враховуючи результати дослідження ринкових часток банків першої групи та беручи до уваги факт вступу України до СОТ, що створює передумови до відкриття філій іноземних банків на території України, зауважимо, що з одного боку, результати діяльності банків з іноземним капіталом будуть виступати стимулюючим фактором для вітчизняних банків, а з іншого – створюватимуть серйозні загрози ринковим позиціям вітчизняних банків.

Основні причини, які додатково підсилюють позиції та рівень конкурентоспроможності банків з іноземним капіталом, розкриваються через ряд проблем вітчизняної банківської системи. По-перше, переважно короткостроковий характер ресурсної бази вітчизняних банків, яка не відповідає сучасним потребам економіки у довгостроковому фінансуванні.

По-друге, низький рівень капіталізації банків України. Недостатність капіталу призводить до неспроможності належного покриття банківських ризиків, забезпечення надійного захисту інтересів клієнтів, а отже, знижує фінансову стійкість банку та підвищує ризик банкрутства.

На думку провідного російського вченого, віце-президента Асоціації регіональних банків “Росія” О. А. Хандруєва, зазначені проблеми належать до переліку недоліків вітчизняної банківської системи, що поступово долаються шляхом залучення портфельних та стратегічних інвесторів, появи можливостей залучати ресурси на більш вигідних умовах та довші терміни.

По-третє, основною проблемою відставання вітчизняних банків від банків з іноземним капіталом вчений визначає низьку ефективність бізнесу та організації бізнес-процесів. Саме сучасні підходи до ведення бізнесу, які базуються на активному впровадженні інформаційних систем, сприяють створенню банківських продуктів з вищим рівнем задоволення клієнтських потреб та ведуть до розширення ринкових позицій банків. Для вирішення даної проблеми необхідними є капіталовкладення вітчизняних банків у розробку інформаційних технологій, які були б адекватні вимогам сучасного фінансового ринку. Однак на даному етапі це під силу лише найбільшим банкам. Малі, середні та часом великі банки не володіють необхідними ресурсами для проведення даних інвестицій. Автоматизовані системи, які використовуються більшістю банків, застарілі і не забезпечують установу здатністю швидко адаптуватися до нових умов конкурентної боротьби. Окрім неспроможності прийняти значні капітальні витрати, вітчизняні банки не до кінця усвідомлюють роль даних технологій для якісного формування стратегії власного

розвитку, тобто побудови конкурентоспроможного бізнесу. Підтвердженням цього є результати опитування, яке проводилося в 2006 р. Асоціацією російських банків щодо з'ясування, які управлінські технології банки планують впроваджувати протягом наступних двох років. Отримані результати такі: на перше місце банки поставили програмні продукти для реалізації задач фінансового планування, у тому числі планування в розрізі банківських продуктів; друге місце зайняли задачі ризик-менеджменту та підготовки різної звітності; на третьому місці виявилася задача автоматизації управлінського обліку та звітності, в тому числі в аналітичному розрізі за банківськими продуктами. З великим відривом від трійки лідерів, четверте та п'яте місце зайняли інструменти прогнозування і стратегічного управління та планування [6]. З високою ймовірністю можна стверджувати, що аналогічні результати мали б місце і в Україні.

Тобто однією з головних проблем вітчизняних банків (за певним виключенням) є незацікавленість у стратегічному підході до ведення бізнесу. У більшості випадків банки працюють на поточний результат, посиляючись на нестабільність вітчизняного ринку, а отже, неможливість його прогнозування. Вітчизняні банки першої групи суттєво перевищують банки з іноземним капіталом за базовими показниками ефективності, при одночасній втраті своїх позицій і на ринку кредитів і на ринку депозитів.

Поряд з існуючими проблемами вітчизняної банківської системи, існує динамічний розвиток роздрібного ринку банківських послуг. На думку О. А. Хандруєва, "ритейловий профіль" банківської системи є однією з граней її зрілості. Стрімкий розвиток даного сегмента банківського ринку передбачає перехід до обслуговування масових клієнтів, появу масових продуктів, масових технологій, тобто стандартизацію банківської справи [6]. А там, де є стандартизація, з'являються стандарти якості, що веде до підвищення інтенсивності конкурентної боротьби, формування клієнтоорієнтовного бізнесу.

Висновки. Таким чином, можемо констатувати, що на сьогодні банки з іноземними капіталом є активними учасниками конкурентної боротьби на вітчизняному фінансовому ринку, проте така ситуація склалася лише в останні роки. Дане спостереження спонукає нас до формування наступної гіпотези: існує певна межа присутності іноземного капіталу в національній банківській системі, нижче якої іноземні банки сконцентровані лише на виконанні першочергових функцій, таких як організація кредитного процесу, забезпечення платіжного обігу, організація емісії кредитних грошей. При перевищенні даної межі іноземні банки стають активними учасниками конкурентної боротьби на внутрішньому ринку банківських послуг.

Список літератури

1. Енциклопедія банківської справи України [Текст] / редкол.: В. С. Стельмах (голова) та ін. – К. : Молодь, 2001. – 680 с.
2. Алексеєнко М. Д. Капітал банку: питання теорії і практики [Текст] : монографія. – К. : КНЕУ, 2002. – 276 с. – ISBN 966-574-393-7.
3. Дзюблюк О. В. Комерційні банки в умовах переходу до ринкових відносин [Текст] / О. В. Дзюблюк. – Тернопіль, 1996. – 140 с.
4. Косой А. М. Капітал коммерческого банка [Текст] / А. М. Косой // Деньги и кредит. – 1993. – № 9. – С. 33–44.
5. Банковское дело : учебник. – [2-е изд., перераб. и доп.] / под ред. Лаврушина О. И. – М. : Финансы и статистика, 2000. – 672 с.
6. Хандруев А. А. Ритейл заставит укрупниться [Текст] / А. А. Хандруев // Банковское обозрение. – 2006. – № 12. – С. 26–29.

Отримано 06.12.2011

Summary

The article analyzes the efficiency and stability of banks' activity in Ukraine in the context of domestic and foreign corporate structures. It studies the competition on the Ukrainian banking market and determines the main functions of foreign capital in the banking sector of Ukraine.